

CONVERSA

MARTÍ SABÀ
ORIGINARI DE MAÇANET,
HA DEDICAT TOTA LA
VIDA A LA MEDICINA

PRIMERS RELLEUS

ÀNGELS BASSAS

ENTITAT

LA XARXA

RETRAT DE FAMÍLIA

ELS BURGAS
TRÈMOLS,
DE FIGUERES

PERFILS

CONXITA RIBAS
FRANÇOIS GIRAUD

PATRIMONI

EL MAS DE
LES TORRES
DE VILANOVA
LA LLENGUA
DE MAÇANET
PASSANELLES
DE CADAQUÉS
EL TEIX

INDRET

CAPMANY

**UNA MIRADA EN
EL PAISATGE**

LES OSTRES
DE L'AUCHAN

A PEU

LA TORRE DEL
MORO DE SANT
LLORENÇ
RUTA LITERÀRIA
PER LLADÓ

alberes

DOSSIER

APLECS I ROMERIES

69 PÀGINES QUE ENS CONVIDEN
A CAMINAR AMB DEVOCIÓ A
TRAVÉS DE LES ROMERIES I ELS
APLECS FINS A UNA ERMITA
O UN SANTUARI DEL NOSTRE
TERRITORI, ON LA GENT ES
TROBA PER COMPARTIR LA FE, EL
PLATXERI, LA MÚSICA I ELS ÀPATS:
DES DE LA MARE DE DÉU DEL MONT
FINS A SANT SEBASTIÀ A CADAQUÉS,
PASSANT PER LES SALINES,
REQUESENS O SANT ONOFRE

PVP 12€

917720131527003

**El segell Girona Excel·lent, una eina eficaç
que dona suport a un sector estratègic**

La producció agroalimentària de proximitat ens beneficia a tots

El segell de qualitat Girona Excel·lent és la plataforma que la Diputació de Girona posa al servei dels pagesos, dels ramaders i de la indústria alimentària en general. Els proporciona:

- Promoció i difusió
- Participació en fires i esdeveniments
- Treball en xarxa i ús de la marca

El consum de productes de proximitat ajuda la pagesia i la ramaderia gironines, i contribueix, alhora, al benestar de tota la ciutadania.

Girona **Excel·lent.**

Diputació de Girona

DIRECTORA >

Roser Bech Padrosa
rosere@grupgavarres.cat

COORDINACIÓ CONTINGUTS >

Jordi Nierga
alberes@grupgavarres.cat

DIRECCIÓ D'ART I MAQUETACIÓ >

Jon Gierre i Mònica Sala
alberes@grupgavarres.cat

COL·LABORADORS >

Sílvia Aulet
Mària Baig Aleu
Borja Balsera
Maite Barcons Reniu
Josep M. Barris Ruset
Àngels Bassas
Gemma Bayod
José Luis Bartolomé
Enric Bassegoda Pineda
Ignasi Batet
Toni Batet
Josep M. Bernils Vozmediano
Lurdes Boix Llonch
Ferran del Campo Jordà
Jordi Canet Avilés
Jaume Canyet
Sílvia Carbó
Joan Carreres
Joan Cos
Ernest Costa i Savoia
Josep M. Dacosta
Antoni Egea
Jean-Paul Escudero
Ponç Feliu
Toni Ferrer
Joan Ferrerós
Marina Gibert
Isabel Guzman Ivars
Josefa Juanola Pagès
Eduard Martí
Cristina Masanés
Magali Mas-Ferrari
Sònia Masmartí
Pol Meseguer Bell
Carles Mestre Ors
Jordi Miquel
Francesc Montero
Anna M. Oliva
Marta Palomeras
Anna Perera
Anna Pi Vilà
Josep Playà Maset
Arnald Plujà
Jordi Puig
Marta Puiguriquer
Jordi Rodó Rodà
Marisa Roig Simon
Pere Roura Sabà
Montserrat Segura
Erika Serna Coda
David Serra Busquets
Lluís Serrano
Miquel Serrano
Joaquim Tremoleda
Enric Tubert
Anna M. Velaz Sicart
Cristina Vilà Bartis

EDICIÓ DE TEXTOS >

Roser Bech Padrosa

IMPRESSIÓ > Rotimpres

DISTRIBUCIÓ > GLV

DIPÒSIT LEGAL > GI-460-2009

ISSN > 2013-5270

eg

EDITORIAL GAVARRES

Germà Agustí, 1
17244 Cassà de la Selva
Telèfon 972 46 29 29
www.grupgavarres.cat

DIRECCIÓ EDITORIAL >

Àngel Madrià
angel@grupgavarres.cat

COMUNICACIÓ >

Jordi Nierga
comunicacio@grupgavarres.cat

ADMINISTRACIÓ I SUBSCRIPCIONS >

Lia Pou
gestio@grupgavarres.cat

ALTRES PUBLICACIONS >

cadipedaforca@grupgavarres.cat
garrotxes@grupgavarres.cat
gavarres@grupgavarres.cat
garonanogueres@grupgavarres.cat

PUBLICACIÓ ASSOCIADA A >

appec
editors de revistes i digitals

> Premis APPEC
'Millor Editorial en Català 2008'

> Premis ADAC 'Millor empresa 2020'

> Premi Nacional de Comunicació
de Proximitat 2023

FOTO DE PORTADA REALITZADA
AMB MATERIAL CEDIT PER
MOSSÈN MANEL MASVIDAL,
DOLORS PADROSA, JOSÉ
LUIS BARTOLOMÉ I VICENÇ
CAMPASSOL. AUTORA: MÒNICA
SALA AMETLLER.

SUMARI

4-5 PRIMERS RELLEUS

Elogi de la bellesa de la quotidianitat

ÀNGELS BASSAS (TEXT) // MARINA GIBERT (IL·LUSTRACIÓ)

6-12 ACTUALITAT

ENTITAT / ENTREVISTA / REPORTATGE / PUBLICACIONS

14-19 CONVERSA

Martí Sabà

ROSER BECH PADROSA (TEXT) // EDUARD MARTÍ (FOTOGRAFIA)

20-24 RETRAT DE FAMÍLIA

Els Burgas Trèmols

CRISTINA VILÀ BARTIS (TEXT) // BORJA BALSERA (FOTOGRAFIA)

26-29 PERFILS

Conxita Ribas / François Giraud

ISABEL GUZMAN IVARS / ANNA PI VILÀ (TEXT)

JOSEP M. DACOSTA / ANNA PI VILÀ (FOTOGRAFIA)

31-99 DOSSIER

Aplecs i romeries

ROSER BECH PADROSA (COORDINACIÓ)

101-115 PATRIMONI

ARQUITECTURA / GEOLOGIA / GEOGRAFIA / ETNOLOGIA
LLENGUA / FAUNA / FLORA

116-119 INDRET

Capmany

MONTSERRAT SEGURA (TEXT) // EDUARD MARTÍ (FOTOGRAFIA)

120-123 UNA MIRADA EN EL PAISATGE

Les ostres de l'Auchan

CRISTINA MASANÉS (TEXT) // JORDI PUIG (FOTOGRAFIA)

124-127 A PEU

Pels voltants de Sant Llorenç de la Muga

JOAN COS (TEXT I FOTOGRAFIA)

Lladó, petjades literàries i artístiques

ANNA PERERA (TEXT I FOTOGRAFIA)

conversa

AMB UN METGE DE FAMÍLIA DE TOTA LA VIDA > FILL DE MAÇANET DE CABRENYS, ÉS CONEGUT A LA COMARCA COM EN SABÀ, EL METGE. AFABLE I RIALLER, DE JOVE VOLIA ESTUDIAR ENGINYERIA AERONÀUTICA, PERÒ LA VIDA EL VA PORTAR A OBRIR UNA CONSULTA MÈDICA A FIGUERES PERQUÈ VOLIA FER ALGUNA COSA QUE POGUÉS AJUDAR ELS ALTRES. PODRIA ESTAR JUBILAT, ARA BÉ MENTRE PUGUI SEGUIRÀ PRACTICANT LA QUE ANOMENA MEDICINA TOTAL EN UN OFICI QUE L'HA FET FELIÇ. AMANT DE LA POLÍTICA, S'HA IMPLICAT EN L'AJUNTAMENT DEL SEU POBLE NATAL ELS DARRERS TEMPS.

ROSER BECH PADROSA > TEXT

EDUARD MARTÍ > FOTOGRAFIA

Martí Sabà

–Parla'm dels teus orígens...

–«Vaig néixer a la Santa Creu el 26 de febrer de 1953. Soc de can Casals de Maçanet de Cabrenys. A casa *meu* hi havia el meu pare, la *meu* mare i el meu avi. El meu pare, Enric Sabà Pagès, havia treballat a la mina, de paleta, a les Creus, havia portat la comptabilitat d'una empresa... El meu avi patern, Pere Sabà Ayats, treballava la terra, que en teníem bastanta. I també havia estat funcionari de l'Estat perquè administrava la muntanya de Maçanet. La *meu* mare, Lola Roura Vergés, era filla de pagès, d'un mas que es diu el Grau, i ella se'n cuidava dels conills, les gallines i els porcs. De conills, en teníem moltíssims a sota casa. També teníem hort i molts de fruiters. No ens faltava de re. El meu avi per part de pare era republicà represaliat pel franquisme. El meu pare va ser el primer alcalde d'esquerres de la de-

mocràcia de Maçanet. Aquesta banda de la família sempre ha estat molt d'esquerres. En canvi, la banda materna era de dretes i religiosos.»

–Com era Maçanet als anys cinquanta i seixanta?

–«La llum a Maçanet va arribar tard, als anys seixanta. Abans que arribés l'Hidro, teníem una hidroelèctrica al poble que feia dues hores de llum al dia. Quan anava al Grau –casa de la *meu* àvia–, ells no tenien electricitat. Tenien llum d'oli, llum d'espelma i llum de carbur –del meu *tio*, que era miner–, que feia una llum molt intensa. I el gas *butano* va arribar tard també. Jo recordo els focs per cuinar amb carbó encara. I a la vora del foc sempre hi havia una olla que feia la xup-xup. I per escalfar-nos ens assèiem a prop del foc i al llit, amb un burro. I mantes i edredons. I sentir la fresca

ROSER BECH PADROSA. Cabanes, 1988. Filòloga
EDUARD MARTÍ. Girona, 1974. Fotògraf

retrat de família

ELS BURGASTRÈMOLS > AQUASITOTES LES GENERACIONS DE BURGAS I TRÈMOLS TROBEM POETES, NARRADORS, BALLARINES O IL·LUSTRADORS. LA PETJADA FAMILIAR ÉS LLARGA I L'HAN RESSEGUIT A CONSCIÈNCIA FINS AL SEGLE XVII. PERÒ, EN AQUESTA HISTÒRIA NO ANIREM TAN ENRERE. PARTIREM DEL DARRER QUART DEL MISTERIÓS SEGLE XIX I HO FAREM DES DE CADAQUÉS, POBLE ICÒNIC, PASSEJAREM PELS CARRERS DE FIGUERES, LA SEVA RAMBLA, FINS A ATURAR-NOS EN EL PAISATGE MARINER DE ROSES.

CRISTINA VILÀ BARTIS > TEXT

BORJA BALSERA > FOTOGRAFIA

Ànimes creadores

Amb Àngel Trèmols Pell (1870-1954) iniciem aquest relat familiar. Nascut a Cadaqués, fou en aquest poble on va viure la infantesa i la joventut. Anys més tard, s'instal·là a Figueres on es va casar, en segones núpcies, amb la figuerenca Sara Poch Giralt (1900-1947) i on van néixer els seus tres fills. Al llarg d'una conversa distesa, la filla petita, Imma Trèmols Poch (1943), rescata retalls dels seus progenitors, del pare i de la mare, a qui quasi no va conèixer. També la d'altres persones que ja no hi són, com la seva germana Carme, amb la que sí que va compartir molts passatges d'aquest viatge vital.

Àngel Trèmols es guanyava la vida com a agent comercial. La família sap que, de jove, com altres cadaquesencs, va enrolar-se en una gran aventura: travessar l'Atlàntic per anar a Cuba. A finals del segle XIX no era estrany que els joves del poble emprenguessin camí oceà endins per anar a aquella colònia, quimera

embriuada. La família creu que l'Àngel va fer el viatge després de quedar vidu de Mercedes Riera (1864-?), amb qui s'havia casat, però amb qui no va tenir fills. Hi va anar «a fer negocis». D'aquella etapa se'n sap ben poc. Sí que va tornar sense un ral. Previ el retorn, motivat, potser, per l'esclat o la virulència de la guerra d'independència, Trèmols va confiar a un company tot el seu capital. Com era de preveure, del suposat amic no en va saber mai més res.

Retornat a l'Empordà, i havent sobrepassat la maduresa, el rector de Figueres va moure fils per trobar-li nova esposa. L'escollida va ser Sara Poch, una jove cosidora, que ja coneixia el «senyor Àngel», tal com ella l'anomenava de menuda quan el trobava passejant per la Rambla i li reclamava caramels. La diferència d'edat —el pare es conservava molt bé, era molt elegant—, recorda l'Imma— no va ser impediment per l'enllaç, consagrat a Figueres l'any 1932.

La parella va anar a viure de lloguer en una casa al carrer Concòrdia de Figueres, que tenia un preciós jardí. Entre aquelles parets naixerien els dos primers fills del matrimoni: la Carme (1933-2023) i en Carles (1934). La família viuria uns anys de felicitat fins a l'esclat de la Guerra Civil espanyola. D'aquells moments convulsos, l'Imma en recorda una anècdota sorprenent. Per evitar furt, el pare va amagar objectes de valor a l'interior d'un escriptori, que encara avui la família preserva. Al mateix temps, el padrí de la filla gran, la Carme, que era el propietari de la joieria Casals, li va sol·licitar d'enterrar algunes joies al seu jardí. El destí va fer que, mentre l'Àngel compungit veia com descobrien l'amagatall de les seves possessions, aquelles joies enterrades al jardí se salvaven de l'espoli.

Primer trasllat, primera pèrdua. Amb l'avenç de la guerra i els bombardeigs,

CRISTINA VILÀ BARTIS. Figueres, 1972. Periodista
BORJA BALSERA MORCILLO. Figueres, 1985. Periodista i fotògraf

la família va cercar refugi en un mas d'Avinyonet de Puigventós. D'aquell període cruent, poques coses en saben, ningú en parlava, en un exercici de silenci no pactat i col·lectiu. Durant la postguerra, la família es va traslladar en un pis més modest del carrer Sant Esteve, també a Figueres. Aquí naixeria el tercer fill, una nena, l'Imma (1943). El part, novament, va ser a casa, però la mare, Sara, va patir, en aquesta ocasió, una forta hemorràgia que, sortosament, va superar. Tot i això, d'aquell fet, es creu que va quedar delicada del cor i al cap de cinc anys va morir.

En aquest punt emergeix la figura de Paquita Poch Giralt (1906-1994), ger-

mana petita de la Sara. La Paquita era soltera i dependent a la ferreteria Fèlix Jaume. Durant un temps va viure a casa del padrí de l'Imma, aleshores vidu, per ajudar-lo a tenir cura dels dos fills. Però, quan va morir la seva germana Sara, es va traslladar a casa del cunyat per atendre els nebots, ara orfes de mare. La família confirma que la Paquita mai no es va casar amb el seu cunyat ni van mantenir cap relació amorosa. L'Imma, que tenia només cinc anys quan va patir la pèrdua de la mare, recorda la tia amb una profunda estima: «Em va fer de mare i nosaltres vam ser com els seus fills». No és d'estranyar, doncs, que quan l'Imma va marxar de la casa, a

principis dels setanta, la Paquita també ho va fer, amb ella.

L'Imma no conserva quasi records de la mare, sí del pare, a qui qualifica de persona estricta. Quan ella va néixer, l'Àngel tenia 73 anys i estava jubilat. Rememora que sovint, quan la treia a passejar, havia de desfer malentesos advertint que era el pare i no l'avi de la menuda. La filla el qualifica de lletraferit, un home que estimava i conreava el teatre i la poesia. Tots l'evoquen davant l'escriptori escrivint. Mai no els va faltar un poema en dates assenyalades i encara conserven amb estima el poema que va fer el dia que va morir la seva dona. També un llibre amb versos traçats per

Asseguts i d'esquerra a dreta: en Vicenç Burgas, en Roc Burgas, la Caterina Burgas, la Inga Gibrat i la Martina Gibrat. Drets i d'esquerra a dreta: l'Àngel Burgas, l'Ignasi Blanch, en Ramon Gibrat, la Carme Burgas, la Noemí Burgas, l'Imma Trèmols, la Paula Jiménez, en Joan Ortensi, la Sara Burgas i l'Aleix Ortensi.

VIDES ENTRE DICTADURES

Les fotografies de Rossend Torras

Exposició fins a l'01.09.2024

Sala 4 Cotxeres

Entrada Lliure / Free Entry

#RossendTorras

DOSSIER APLECS I ROMERIES

ROSER BECH PADROSA > COORDINACIÓ

Diades de fe i gresca	32	ROSER BECH PADROSA [Cabanes, 1988. Filòloga]
Camins i trobades a les ermites	34	SÍLVIA AULET [Susqueda, 1979. Professora de la Facultat de Turisme de la UdG]
Les romeries al Mont	36	JOAQUIM TREMOLEDA [Lladó, 1962. Historiador]
Trobades a Cabanelles	40	JOAN CARRERES [Viladamat, 1976. Fisioterapeuta, fotògraf i escriptor]
La romeria dels Apòstols	41	JOAQUIM TREMOLEDA
La Meca de l'Empordà	42	DAVID SERRA BUSQUETS [Boadella d'Empordà, 1973. Historiador investigador]
Aplecs antics de Bassegoda	45	JOAN CARRERES
El santuari de Requesens	46	LLUÍS SERRANO [Figueres, 1975. Historiador]
Cap a Sant Genís	47	ENRIC BASSEGODA PINEDA [Espolla, 1977. Doctor en Filologia i professor de secundària]
Devoció a Sant Pere de Rodes	49	SÒNIA MASMARTÍ [Figueres, 1971. Historiadora]
A la Mare de Déu del Camp	52	JOSEP PLAYÀ MASET [Castellgalí, 1957. Periodista]
A peu a la Creu Blanca	53	TONI FERRER [Pau, 1994. Historiador i futur docent]
Sant Sebastià, de Cadaqués	54	ERIKA SERNA COBA [Wasserlos, 1963. Historiadora i arxivera]
Sant Silvestre de Valleta	55	GEMMA BAYOD [Barcelona, 1995. Responsable de comunicació d'Editorial Comanegra]
Sant Onofre, a Palau	56	JOSÉ LUIS BARTOLOMÉ [Areny de Noguera, 1954. Filòleg]
La Pujada al Pic de l'Àliga	57	JOSEP M. BARRIS RUSET [Salt, 1966. Historiador i arxiver]
Antics aplecs del Cap de Creus	58	ARNALD PLUJÀ [Garriguella, 1947. Historiador]
Víctor Català i els aplecs	61	LURDES BOIX LLONCH [L'Escalà, 1957. Historiadora i arxivera]
Santa Llúcia de la Jonquera	64	MIQUEL SERRANO [Figueres, 1980. Historiador de l'art]
Balls i tradició a Santa Eugènia	66	ENRIC TUBERT [Agullana, 1954. Llicenciat en Història de l'Art]
Els miracles del Roure	69	FERRAN DEL CAMPO JORDÀ [Figueres, 1959. Doctor en Biologia i llicenciat en Història]
Sant Esteve de Canelles	70	JOSEFA JUANOLA PAGÈS [Navata, 1979. Llicenciada en Història de l'Art i tècnica d'arxiu]
A Navata, anaven a Can Miró	71	JOSEFA JUANOLA PAGÈS
A les ermites de Sant Llorenç	72	MARIÀ BAIG ALEU [Figueres, 1955. Físic]
Aplecs a banda i banda	74	PERE ROURA SABÀ [Maçanet de Cabrenys, 1954. Historiador]
Festes dels masos i cortals	78	MARISA ROIG SIMON [Sant Pere Pescador, 1963. Historiadora i arxivera]
La processó a Sant Cels	79	POL MESEGUER BELL [Terrassa, 1985. Doctor en Història]
El Remei a Orriols	81	ANNA PIVILÀ [Vilopriu, 1985. Llicenciada en Història]
Processons i romiatges a Pontós	83	ANNA PIVILÀ
Santa Eugènia d'Avinyonet	84	JORDI CANET AVILÉS [Castelló d'Empúries, 1976. Filòleg]
Santa Llúcia de Tonyà	85	JOAN FERRERÓS [Figueres, 1952. Filòleg i historiador]
Devoció primaveral a Cistella	86	JOAN CARRERES
Els aplecs de la sardana	88	MONTSERRAT SEGURA [Barcelona, 1964. Administrativa i escriptora]
La processó del Roser	89	JOSEP M. BERNILS VOZMEDIANO [Figueres, 1960. Periodista]
Amb tractor a Sant Nicolau	91	JOSEP M. DACOSTA [Figueres, 1962. Biòleg i naturalista]
Sant Pau dels Enamorats	94	JEAN-PAUL ESCUDERO [París, 1957. Filòleg]
		MAGALÍ MAS-FERRARI [Ceret, 1948. Mestressa jublada]
A Ultrera i a la Pava	96	MAITE BARCONS [Pineda de Mar, 1956. Llicenciada en llengua i literatura catalanes]
La Flama de Canigó	98	ERNEST COSTA I SAVOIA [Bescanó, 1940. Fotògraf i escriptor]

PERFILS

Paquita Caritg / Ramon Icart

[PÀGINES 39 / 77]

FRANCESC MONTERO / JAUME CANYET

Diades de fe i gresca

Roser Bech Padrosa > TEXT

Els orígens de les edificacions religioses sovint són envoltats d'una pàtina llegendària que, de vegades, poden ser miraculosament compartits. Una pastora muda busca un bou perdut i el troba davant d'una soca d'un om en el qual hi ha una verge. Quan arriba al poble, pot explicar-ho ella mateixa. Així neix l'ermita de la Mare de Déu de l'Om, a Ventalló. En un altre cas, un bou s'agenolla en unes bardisses d'on surt una llum especial i troba unes relíquies i un pergami, així s'edifica l'ermita de Santa Eugènia d'Agullana. I encara un altre bou brama, grata el terra a prop d'un roure i un pastor descobreix la imatge d'una verge. Al costat de l'arbre es construeix el priorat del Roure, a Pont de Molins.

Comencem aquest vast dossier amb un article introductori de la Sílvia Aulet sobre què mou la nostra societat a reunir-nos en aplecs i romiatges. Hi ha indrets que són emblemes de pelegrinatges recurrents des de fa segles. Ens ho explica en Joaquim Tremoleda amb la Mare de Déu del Mont, un punt de trobada de molts pobles del voltant. La passió pel Mont la relata en Francesc Montero a través del testimoni de la Paquita Caritg. Ben a prop, l'ampli terme municipal de Cabanelles encara avui aplega veïnes i veïns en diverses ermites, tal com

ens descriu en Joan Carreres. A Lladó, el mateix Tremoleda explica com cada any la romeria del primer de maig els porta als Apòstols. Un altre indret cèlebre de pelegrinatge de molts municipis de l'Alt Empordà és el santuari de la Salut de Terrades. En David Serra en fa un retrat. La pèrdua d'habitants als territoris de muntanya és el motiu pel qual parlem avui d'antics aplecs de Bassegoda, en Joan Carreres els recorda. Encara una altra icona de la fe de l'Albera és el santuari de Requesens, on en Lluís Serrano ens acompanya a les processons ben vives que hi fan la gent de Cantallors i Mollet de Peralada. L'Enric Bassegoda camina fins a Sant Genís d'Esprac a Espolla.

Arran de mar, l'espai sagrat més concorregut ha estat Sant Pere de Rodes, tal com en traça la història la Sònia Masmartí. A la Mare de Déu del Camp, de Garriguella, els de Sant Climent no han perdut la tradició de caminar-hi, detalla en Josep Playà Maset. També a la primavera en Toni Ferrer escriu sobre la pujada a la Creu Blanca des de Pau. Ara a l'hivern, tradicions i música envolten l'aplec a Sant Sebastià de Cadaqués, l'Erika Serna ens hi porta. A Sant Silvestre de Valleta, a Llançà, la Gemma Bayod conta com es va recuperar l'aplec. Un punt blanc a

Cove ple de pans beneïts a l'aplec de Sant Roc de Vilademires, a Cabanelles // FOTO: Joan Carreres.

vat, però no els seus dos aplecs: a Sant Joan Sescloses i a Sant Antoni dels cortals, escriu la Marisa Roig. D'altra banda, cada any els fortianencs anaven en processó fins a la capella de Sant Cels, tal com fa memòria en Pol Meseguer. I l'Anna Pi ens porta cap a l'aplec del Remei a Orriols i recorda amb gent de Pontós els del municipi. I anem cap a una altra Santa Eugènia, en aquest cas d'Avinyonet de Puigventós amb en Jordi Canet. I després en Joan Ferrerós ens acompanya fins a Santa Llúcia de TONYÀ. I a Cistella i Vilanant en Joan Carreres fa un re-

la serra de Verdura, Sant Onofre, és el destí dels devots palauencs, segons en José Luis Bartolomé. Per què no poden néixer nous aplecs, laics i amb altres motivacions? És el cas de la Pujada al Pic de l'Àliga, en Josep M. Barris ens guia. Altres, en canvi, es van desdibuixant, com els que recorda l'Arnald Plujà a Cap de Creus. A prop de mar també, la Lurdes Boix repassa els aplecs relacionats amb Víctor Català, el de Santa Caterina i el de Santa Reparada.

Continuem amb la devoció a santes, en Miquel Serrano ens desgrana la història de l'aplec de Santa Llúcia de la Jonquera. I no gaire lluny, a Santa Eugènia d'Agullana cada Dilluns de Pasqua se celebra un aplec concorregut amb balls populars i tradicions arrelades, segons narra Enric Tubert. Al priorat del Roure, a Pont de Molins, en Ferran del Campo fa memòria de l'aplec festejat. A Navata la Jusa Juanola reviu la festa de Sant Esteve de Canelles i rememora l'aplec de Can Miró. I a Sant Llorenç de la Muga en Marià Baig recull els diversos aplecs del terme. A l'altre costat de l'Arnera, en Pere Roura repassa la història de dos aplecs clàssics de muntanya: al Fau i a les Salines.

A la plana, en Jaume Canyet va fins a la Mare de Déu de l'Om, de Ventalló, a entrevistar en Ramon Icart. La vida als cortals a Castelló d'Empúries ha min-

pàs de tres aplecs antics. La paraula *aplec* per extensió ha passat a designar les trobades sardanistes, així que la Montserrat Segura en llista una bona colla. I a Figueres en Josep M. Bernils fa ressò de la perduda processó del Roser. A peu és la manera més habitual d'anar en romeria fins a les ermites, però també existeix el cas de Sant Nicolau, on en Josep M. Dacosta acompanya els vilatans d'Ordís amb tractor. I ell mateix ens transporta fins a un aplec entre pobles veïns a la font dels Estudiants.

A l'altra banda de l'Albera, en Jean-Paul Escudero i la Magali Mas-Ferrari repassen la tradició de l'aplec a Sant Pau dels Enamorats, a Reiners. De la mateixa manera ho fa la Maite Barcons a Nostra Senyora del castell d'Ultrera, a Sureda, i Sant Ferriol de la Pava, a Argelers. Per acabar aquest extens dossier, l'Ernest Costa proposa un aplec contemporani i sense connotacions religioses, la Flama del Canigó.

Amb tot, avui segurament el motor principal dels aplecs i les romeries que hem traçat no és estrictament religiós. Aquestes trobades han esdevingut sobretot espai de relació social on les tradicions populars, els àpats en comunitat, els balls, la gatzara i les rutes excursionistes segueixen engrescant les persones a fer camí. Compartim-les! 🍷

**Romeria a la Mare de Déu del Mont del Grup
Ciclista d'Ordís. Any 1956 // PROCEDÈNCIA:
Arxiu del Santuari de la Mare de Déu del Mont.**

Camins i trobades a les ermites

DEVOCIÓ, TRADICIÓ I COMUNITAT: APLECS I ROMERIES EN ELS SANTUARIS DE LES NOSTRES CONTRADES COM A SÍMBOLS D'ESPAIS DE TROBADA I TRANSFORMACIÓ

Sílvia Aulet > TEXT

Aplecs i romeries són manifestacions de la devoció popular que tenen en comú espais com santuaris i ermites. Els santuaris són espais emblemàtics de la fe cristiana que es defineixen, per una banda, per ser llocs sagrats i, per l'altra, llocs de reunió dels fidels. Els santuaris representen valors com el silenci, la pau, la solidaritat i la cultura; i en aquests es manifesta la divinitat, ja que ens permet entrar en contacte amb el sagrat i la transcendència.

Un dels elements que caracteritza els santuaris és aquesta separació entre allò sagrat i allò profà. El sagrat es manifesta a través d'espais i temps diferents al quotidià o profà. El santuari no s'ha d'entendre, només, des del punt de vista espacial, sinó també com un lloc on en determinats moments s'esdevenen celebracions i rituals. El santuari és un centre que uneix ritmes vitals i còsmics en els quals s'insereix la vida dels pobles.

La nostra vida es veu afectada i transformada per cicles, com el solar i el lunar; els solsticis i equinoccis, condicionen també la vida de l'espai sagrat –paisatge i santuari– creant al seu voltant i a dins una atmosfera. És justament en aquests moments de transició de l'any quan tenen lloc moltes de les romeries i pelegrinatges. Recordem que el solstici d'hivern emmarca el Nadal, l'equinocci de la

primavera combinat amb el pleniluni determina la Pasqua, el solstici d'estiu il·lumina amb les seves fogueres la festa de Sant Joan i l'equinocci de tardor és àmbit de moltes de les festes patronals.

Bona part de l'activitat festiva al voltant del santuari no és sinó la suma d'una sèrie de rituals de pas gràcies als quals es pot entrar en comunió amb els grans moviments rítmics de la naturalesa, i també de l'Església. De les diverses manifestacions que tenen lloc en els santuaris durant l'any, les més destacades són els pelegrinatges, les romeries i els aplecs.

L'aplec esdevé un dia emblemàtic i representatiu de molts santuaris, que és sinònim de festa major. La paraula *aplec* ve del llatí i vol dir 'reunió o agrupació de persones'. Els aplecs són molt comuns a Catalunya i, si bé tenen el seu origen en les motivacions religioses, també n'hi ha amb altres motivacions com les polítiques –aplec carlins del segle XIX–, civioculturals –aplec sardanistes–, gastronòmiques –aplec del Cargol–...

Trobades alhora religioses i culturals. Encara avui hi ha nombroses ermites i santuaris que mantenen la tradició de l'aplec, vinculada a la celebració religiosa, però amb un marcat caràcter festiu. És un dia en el qual persones que venen dels diferents pobles del voltant

es reuneixen. En alguns casos, fins i tot, ha esdevingut part d'una tradició familiar on les arrels religioses es barregen amb les culturals i folklòriques.

Les principals activitats solen ser religioses, així que l'acte principal és la missa. Solia ser comú convidar-hi una representació de sacerdots o autoritats eclesiàstiques que concelebraven la litúrgia, d'aquesta manera li donava un aire més solemne. També és freqüent que s'acompanyi de cants de goigs i altres himnes marians, rosaris o novenes; així com convidar una coral per fer-la més participada i solemne. També s'hi poden celebrar altres actes religiosos com el res del rosari.

Les activitats religioses es combinen amb altres activitats lúdiques, culturals i socials, que varien segons cada santuari. Per exemple, hi poden haver rifes i subhastes; tradicions gastronòmiques com paelles o costellades; balls i danses típiques com sardanes i havaneres; ofrenes florals; passatemps variats i jocs de cucanya... Per exemple, a l'aplec de la Mare de Déu del Mont es fa una trobada de Maries del Mont i una presentació dels infants a la Verge després de la missa i a la tarda es fa una trobada d'acordionistes; i a l'aplec de la Mare de la Salut de Terrades es fa una audició de sardanes.

Els aplecs representen, doncs, una tradició arrelada en molts santuaris, que encara mantenen vigència avui

Verge de la Mare de Déu del Mont cedida per la família Renart Colom, de Beuda.
FOTO: Mònica Sala Ametller.

dia. Des de la perspectiva antropològica, es poden entendre com rituals d'integració de les diferents comunitats veïnes, ja que es converteixen en un moment important per la interacció i cohesió social. Encara que molta gent hi vagi per raons no vinculades amb la motivació religiosa –cosa difícil de saber–, també és un moment de trobada amb els altres d'una manera alegre i distesa, i també amb la natura que envolta molts d'aquests espais, i poden ser moments propicis, també, per la trobada amb un mateix i amb la transcendència.

Tal com s'ha dit, l'aplec és un dia de visita ritual, però hi ha altres ocasions al llarg de l'any en què també es pot acudir al santuari en dates assenyalades, com ho són els dies en què se celebren els romiatges. De fet, sovint, les principals romeries i pelegrinatges es feien coincidir amb l'aplec o amb diades importants.

L'important és el camí. Tant les romeries com els pelegrinatges són els viatges que un grup de persones fa a un santuari, mogudes principalment per la seva devoció. La diferència recau en la dis-

tància a recórrer, ja que els pelegrinatges solen tenir una durada més llarga perquè la distància respecte el punt d'origen i el santuari és considerable; mentre que les romeries solen durar un dia, ja que es fan des dels pobles de l'entorn més proper. Antigament es feien a peu, o com a molt en carro; avui dia, s'hi han incorporat altres mitjans de transport.

Els pelegrinatges són considerats com un fenomen liminal. La paraula *liminal* ve de la paraula lllindar i significa travessar una porta; és a dir, és un fenomen que ens porta a una situació on es poden produir canvis i per això segueix les tres fases del camí iniciàtic: la separació, la liminalitat i l'agregació. En les romeries potser no és tan evident, però també es poden entendre com un procés transformador. En la fase de separació, els romeus es preparen físicament, mentalment i espiritualment per anar cap al santuari. El mitjà de transport no és el més rellevant; l'actitud durant el viatge sí. L'espai sagrat és lluny de casa, tant en sentit metafòric com literal, requereix una preparació. En arribar-hi, es produeix la separació, on el devot experimenta el sagrat i se sent transformat. Pensem que les romeries celebren una missa a l'arribada al santuari, que propicia aquesta trobada amb la divinitat. No obstant això, la romeria no hauria d'acabar aquí, sinó amb la tornada i la reintegració a la vida quotidiana. Les romeries i els pelegrinatges ofereixen l'oportunitat de conèixer-se a un mateix, connectar amb altres persones, i prendre consciència de la importància de cuidar el medi ambient.

Així, les celebracions d'aplec i romeries en els nostres santuaris són una mostra de la vitalitat d'aquests espais, de la importància de mantenir aquestes pràctiques per acostar-nos una mica més a la sacralitat, però també a la naturalesa, a nosaltres mateixos i als altres que fan camí amb nosaltres 🌿

A dalt, ballada de sardanes a Sant Onofre, a la serra de Verdera, amb l'orquestra La Principal de la Bisbal l'any 1980 // PROCEDÈNCIA: Arxiu Joan Padrosa. A baix, sortida de la missa dedicada a Santa Eugènia d'Agullana el Dilluns de Pasqua l'any 1880, just després de cantar els goigs. PROCEDÈNCIA: Extret del llibre 'Agullana, imatges i records', editat per Brau Edicions.

Les romeries al Mont

ENTRE LA GARROTXA, EL PLA DE L'ESTANY I L'EMPORDÀ, EL SANTUARI DE LA MARE DE DÉU DEL MONT ÉS EL DESTÍ PRINCIPAL DE LES ROMERIES DELS POBLES DEL SEU ENTORN

Joaquim Tremoleda > TEXT

L'origen del santuari va lligat al monestir benedictí de Sant Llorenç del Mont. La notícia de la primera freqüentació apareix en un document datat l'any 1222, en el qual s'esmenta l'existència d'uns clergues de la Mare de Déu del Mont (*«clericis beate Marie de Monte»*), és a dir, que en aquesta data, juntament amb els monjos de Sant Llorenç, ja hi havia un grup de monjos, segurament uns beneficiats de l'altar de Maria, que es trobava al mateix monestir. Això no implica necessàriament que ja existís un santuari al cim.

Va ser la comunitat benedictina d'aquest monestir que edificà, a començaments del segle XIV, entre els anys 1311 i 1318, quan era abat Bernat, una església al capdamunt de la serra per donar acollida al culte a la Mare de Déu.

La fundació està envoltada de llegendes. Segons conta la tradició, un monjo, potser el mateix abat, va tenir un somni en el qual se li deia que havia de construir una ermita en honor a la Verge. La intenció inicial dels mon-

jos de Sant Llorenç de Sous era bastir l'esglesiola dedicada a la Verge al pla de Solls, una mica més amunt del monestir. L'endemà de començar les obres en aquest indret, però, els monjos es trobaren les eines al capdamunt de la muntanya. El fet es va repetir una vegada i una altra. Finalment, els monjos van interpretar encertadament que era un desig de la mateixa Mare de Déu que la capella s'ubiqués en aquell indret obert als quatre vents.

Així es va fer, i una vegada construït el santuari, l'any 1318, es va desfermar la lluita pel seu control entre el monestir i el bisbe de Girona. Guillem de Vilamarí va posar l'assumpte en litigi i imposà un cens argumentant que hi acudia molta gent, atreta pels miracles. La sanció a l'abat va ser de 17.000 sous i la pèrdua dels drets sobre el santuari. Amb la mort del bisbe el mateix any, però, el seu successor, Pere de Rocabertí, va resoldre la disputa condonant la multa i concedint l'administració a l'abat de Sant Llorenç, mentre que el bisbe de Girona n'obtenia la jurisdicció i el dret de visitació.

El 1322 sí que sabem que existia una comunitat de clergues al servei del nou temple. Així, de bon començament hi hagué pelegrinatges de corrues de devots procedents dels pobles de la rodalia de la serra. Per aquest motiu ben aviat es

va habilitar una petita estada per a un capellà secular que n'havia de tenir la custòdia. L'any 1327 hi havia de capellà custodi mossèn Joan Trilla.

Tot seguit vingué una època de decadència motivada per malures i desastres naturals. La pesta va causar la mort de la tercera part de la població durant el segle XIV i a partir del segle XV el monestir es va veure immers en una profunda decadència, que va culminar en la ruïna de l'edifici i el seu abandonament.

Amb aquestes circumstàncies tan adverses, el santuari va prendre el protagonisme i ha mantingut fins avui l'interès per pujar a la muntanya. El santuari és una obra romànica tardana de començaments del segle XIV. Després de la Guerra Civil espanyola, el 1949, va ser restaurat per monjos caputxins d'Olot. Posteriorment, el 1998 es va remodelar tot el complex de l'hostatgeria. El 2009 es van acabar les noves escales del sector de llevant i constantment es fan obres de millora, gestionades pel Patronat.

L'any 1514 ja es documenta la primera romeria, la de Crespià, i probablement en seguiren moltes d'altres. Narcís Camós cita que, l'any 1657, hi havia setze pobles que pujaven a fer el seu «vot de vila» a la Mare de Déu del Mont pels volts de Cinquagesma. La cerimònia central d'aquestes manifestacions era la benedicció del terme, en el lloc ja conegut com «la Creu del Pe-

Darrer tram de la pujada de la romeria al santuari de la Mare de Déu del Mont // PROCEDÈNCIA:
Arxiu del Santuari de la Mare de Déu del Mont.

de Sant Silvestre, la nit del 31 de desembre de 1921, es va cremar l'edifici que hi havia davant de l'església, anomenat «els hostalets.»

Demanar la pluja i salut. En casos excepcionals es feien pelegrinatges en forma de rogativa per demanar el benefici de la pluja o la cura de malalties, com una nota del maig de 1817, en què el poble de Lladó va pujar en processó, portant el sant-crist gros, tot seguit van fer el mateix Sous, Cabanelles i Albanyà, tots «perquè hi havia una gran saquedat per no aver plogut de 15 novem-

bre de 1816, lo que tardà alguns dies, y en lo Ampurdà no se cullí blat per lo dit». Igualment, «lo dia 27 de setembre de 1854, lo poble d'Albanyà, Lligordà, Llorona, Bassegoda i Corsavell i altres persones pujaren en processó amb les imatges dels Sants Cristos i de Nostra Senyora dels Dolors, banderes i gonfanons, capes i Veracreus a invocar lo auxili de la pluja, los lliuràs de la calamitat de la pesta.»

Històricament eren manifestacions de caire religiós, tot i que el caràcter festiu i els excessos dels elements laics van fer que el bisbe Bastero prohibís específicament, l'any 1743, continuar fent-hi processons: «Com ab lo temps se hajan experimentat graves i differentes inconvenients de que iscan de la Parroquias Professions per anar a Santuaris distants, estan ja desterrada esta practica de las demés Parroquias de est Bisbat.»

Però, la relació del poble de Lladó amb el santuari ha estat contínua i estreta, fins al punt que la romeria figurava en un punt de la consuetud de la parròquia de Sant Feliu de Lladó: «Ítem és de costum cada any anar ab professó a la Verge Maria del Mont y dir allí missa cantada y fer la venedicció del terme». No es va respectar la prohibició del bisbe i la nota ante-

dró». Ell mateix fa una relació dels pobles que van de romeria al Mont: «*Hazese su fiesta mayor por su Natividad, y la visitan con procesiones de la Villa de Besalú la segunda fiesta de Pentecostes. De Crispia y Lladó, de San Martin de la Sierra, y de Estela, la segunda de Pasqua de flores. De Vila damiras la tercera fiesta, y de Cabanella tambien. De Cistella por el Mayo, ó Junio. De Caxàs por el Abril, ó Mayo. De Sagaró, Dosques, Beuda, Lligorda acostumbran de ir por el Abril, ó Mayo. De San Martin de Salas por el Abril, ó Mayo. De Navata, y de Vilert por el Mayo. Ofrecenle muchas dadiavas los Fieles, como de oro, plata, cirios, achas, quadros, muletas, y grillos: con que se enseña tenerle mucha devoción.*»

Una font d'informació important són les memòries del santuari del Mont, que es conserven en forma de llibre amb cobertes de pergamí. El text va ser escrit, bàsicament, pels preveres custodis i administradors del santuari entre finals del segle XVIII i 1953. A partir de 1791 s'anoten els fets més importants, a parer del custodi administrador, ocorreguts al santuari, entre les quals hi ha, òbviament, el recull de les diades en què les parròquies de la falda de la muntanya pujaven al Mont en romeria.

Ben aviat trobem un primer recull de diades, escrit per Francisco Domè-

nech, ecònom i datat els anys 1883 i 1890: Romeria de Vilert, el primer dilluns de maig, i si no, el segon dilluns. Romeria de Lladó, dimarts després de Pentecostes. Romeria de Maià, dijous després de Pentecostes. Romeria de Sant Martí Sesserres, dia 15 de maig, amb la condició que no sigui un dels dies de les romeries anteriors. Romeria de Dosquers, el primer dijous després de l'últim dissabte de maig, amb tal que no sigui un dels dies senyalats per Lladó i Maià. Romeria de Beuda i Lligordà, primer dissabte de maig. Vilademires, el dimarts de la segona setmana de maig. Romeria de Crespià, el dilluns després de la quarta dominica de maig. Romeria de Cabanelles, el segon dissabte de maig, o el tercer dissabte de maig. Romeria de Queixàs, el dimarts de la tercera setmana de maig. Romeria de Cistella, el dilluns de Pentecostes, se reservarà el rector no sabent ordinal contrari, si no és impedit pels d'altres parròquies, llavors passarà al dimecres. Romeria de Cistella, tercer dissabte de maig.

Més endavant, Joan Suñer, el rector regent, deixa anotades i numerades les «*costumbres de las romerías del santuario de la Virgen del Mont*», escrites en castellà. Aquest mateix rector escriví que el dia

La romeria de Lladó camí del santuari, l'any 1961. La gent hi pujava a peu, amb carretes enramades i amb rucs decorats amb flors; el nen que va a cavall en primer terme és Francesc Marcè, que va regentar el popular restaurant Can Kiku de Lladó // FOTO: Josep Rovira. PROCEDÈNCIA: Arxiu del Santuari de la Mare de Déu del Mont.

La Meca de l'Empordà

EL SANTUARI DE LA SALUT DE TERRADES HA ESTAT PUNT DE PELEGRINATGE, UNA VEGADA A L'ANY, PER A MOLTS POBLES DE LA COMARCA

David Serra Busquets > TEXT

Una de les manifestacions religioses i culturals anuals del nostre país són els aplecs i romiatges –o romeries– a santuaris i ermites, antany molt concorreguts per riuades de gent piadosa que sortien de pobles i masos per anar en una data senyalada a visitar la Salut de Terrades. Actualment, amb la disminució de la devoció i la religiositat de la societat, ha minvat el nombre de romeus que acudeixen als aplecs, però la majoria de pobles els segueixen fent ja que formen part del seu patrimoni etnogràfic de comunitat.

En el cas del santuari de la Salut de Terrades, fou fundat a finals del segle XVII per demanar salut per a la família, el bestiar i una bona collita –fins i tot trobar un bon marit o muller– a la Mare de Déu en una època en què les epidèmies i altres malalties damnaven la població. Els romiatges hi començaren des dels primers anys. Uns pobles visitaven la Verge de la Salut el Dilluns de Pasqua Florida; altres, el Dilluns de

Pasqua Granada; altres, el 8 de setembre (Nativitat de la Verge)...

Caminar descalç per devoció. Els romeus sortien de bon matí a peu dels seus pobles per pujar a peu al santuari. Els camins abans eren pedregosos i polsosos, però això no impedia que grups de romeus joves pugessin la muntanya cantant. N'hi havia que fins i tot caminaven descalços perquè havien fet una promesa i resaven amb un rosari a les mans. La gent més gran o amb dificultats de mobilitat pujaven al santuari amb carros i tartanes tirats per matxos, burros o cavalls.

Molts romeus arribaven al santuari seguint la carretera de Figueres a Albalat, passant per Llers i Terrades. Fins a mitjan segle XX aquesta carretera era molt dolenta, tant era així que un cop que hi va pujar el governador civil de la província, aquest va comentar al capellà custodi Josep Pagès: «Hi havia moments que passàvem pel mig dels

camps, per estalviar-nos tants sotracs». Més endavant, fou reparada. La carretera que puja al santuari per Boadella fou construïda durant els anys vint del segle XX, abans només hi havia corriols per pujar-hi per aquest costat.

Les romeries eren organitzades pels rectors de cada parròquia, com moltes de l'actualitat. En els darrers temps els rectors lloguen autocars per a la gent més gran i també per als romeus dels pobles i viles que venen de lluny. L'essència de la romeria és visitar el santuari en comunitat, un grup de devots de cada poble, en un dia determinat de l'any. Després, la resta de l'any, molts hi pugen amb la família en altres dates.

Primer: anar a visitar la maredeu. Arribats al santuari, el primer que feien els romeus era visitar la imatge de la Verge, li resaven i li encenien ciris o espelmes que havien portat o els compraven a l'hostatgeria. També alguns pomells de flors i fins i tot exvots, objectes que les persones oferien a una divinitat en compliment d'una promesa o en record d'un benefici rebut.

Seguidament, s'esmorzava al costat de la font –baixant unes escales al costat del temple– o pels prats propers a l'església, pa amb botifarra, cuixot, truita o xocolata. Tot esperant l'hora de la missa es feia una volta pels jardins dels

Santuari de la Mare de Déu de la Salut de Terrades. Any 1935.
PROCEDÈNCIA: Ajuntament de Girona. CRDI (Ferran Forn Navarro).

santuari i es visitava la botiga de records per comprar quelcom per recordar la visita, es reservaven els bancs de l'església o la taula per dinar a la fonda els qui no l'havien portat. Cap al migdia tothom acudia a la missa oficiada pel capellà custodi i el rector o rectors dels pobles que hi havia en romeria. Un cop acabada la missa, la gent es preparava per dinar, estenien estovalles pel prat proper al santuari i les mestresses de casa treien dels cabassos el pa, el porró de vi, amanides, embotits, *tal·liros* –truites de farina–, arengades i conill i pollastre amb tomata i pebrot. Per postres alguna fruita o galetes. En acabar l'àpat, els més grans solien fer la migdiada mentre el jovent i la mainada jugaven a l'anell o l'acuit i amagar.

Quan va haver-hi hostatgeria al santuari algunes famílies es quedaven a dinar al restaurant; abans, però, eren cridats a dinar amb una campaneta que encara es conserva. Més recentment, s'arranjaren zones de pícnic properes al santuari amb taules, bancs i barbaques d'obra per fer carn a la brasa. A la tarda molts romeus demanaven la clau de l'ermita de Santa Magdalena i pu-

javen a peu fins a la capella, des d'on es gaudeix d'una àmplia visita de tot l'Empordà.

Cap a les sis de la tarda es resava el rosari a l'església i en acabar la gent s'anava acomiadant i tornava cap a casa esperant tornar l'any vinent. Cal dir que antigament tant als aplecs i a les romeries com a les festes majors dels pobles era on el jovent de pobles i masos socialitzava, així naixien parelles i futurs matrimonis.

Concurrencia. L'afluència de romeus al santuari devia ser important ja a principis del segle XVIII, quan en una visita pastoral del bisbe de Girona de l'any 1731 el secretari va anotar que el santuari era servit per «alguns capellans», dient que hi residien «per atendre els fidels que, moguts de devoció, hi pugen per a visitar la molt miraculosa imatge de la Santíssima Verge Maria.»

L'any 1861 el capellà custodi Joaquim Riera recordava al bisbe de Girona amb una carta que l'Empordà tenia gran devoció a la Verge de la Salut i que cada any els romeus hi deixaven una gran quantitat d'exvots, que anualment

hi pujava en processó l'Ajuntament de Terrades i que els pobles veïns hi acudien en temps d'eixuts, pestes i altres calamitats públiques, i que per les festes de la Verge Maria s'hi aplegaven de 3.000 a 4.000 devots.

El dia 3 de juny de 1889 s'inaugurà l'església nova, de tres naus i d'estil romànic. Assistiren a aquell acte solemne 25 sacerdots de les parròquies veïnes i més d'un miler de devots de l'Alt Empordà. Predicà mossèn Benet Torró, exmissioner diocesà, el qual remarcà que si sols en quatre anys s'havia pogut portar a terme aquella obra de grans proporcions en aquelles altituds, havia estat gràcies a la generositat dels devots que tothora anaven a agenollar-se als peus de la Verge.

A la primavera de 1904 va tenir lloc el gran romiatge de 1.500 empordanesos, que, amb motiu del cinquantenari de la Immaculada, van pujar al santuari. En aquella ocasió es comunicà la presència d'aquell gran aplec al papa Pius X, que es dignà a contestar, manifestant la seva pregona satisfacció per mitjà del seu secretari d'Estat, el cardenal Merry del Val.

Un grup de veïns de les Escaules de romiatge a la Salut de Terrades. Anys 1955-1960 // PROCEDÈNCIA: ACAE.
Col·lecció d'imatges de David Serra.

Aplecs a banda i banda

DES DELS SEUS ORÍGENS LA GENT DE MAÇANET DE CABRENYS, ALBANYÀ I TAMBÉ ELS POBLES DE LA RODALIA HAN PELEGRINAT FINS A LES ERMITES PROPERES

Pere Roura Sabà > TEXT

D'un costat, el santuari de les Salines se situa a 1.081 m d'altitud, al nord de Maçanet de Cabrenys, i s'hi arriba per una carretera forestal que surt del nucli urbà, amb un recorregut de 13 quilòmetres. L'edifici, format per la capella, l'hostatgeria i el refugi, s'alça damunt un petit replà del terreny, al mig de la petita vall triangular de 3 quilòmetres de llarg per 1 d'ample de mitjana que forma el clot o ribera de les Salines. Un conjunt de cims i colls alterosos envolten aquest indret presidits pel Roc del Comptador (1.450 m), que és el sostre de l'Empordà. La vegetació de la vall és d'una exuberància excepcional: pi roig, faigs, roures, freixes...

La devoció i veneració de la Mare de Déu a les Salines neix el 1271, en què Mascarós d'Hortal, senyor del castell de Cabrera, en nom seu i dels maçanetencs demanà llicència al bisbe de Girona, Pere de Castellnou, per edificar una capella en el lloc anomenat «les Salines», on «s'hi obren molts miracles». La tradició conta que la imatge fou trobada a la cova que hi ha al peu de la carretera i prop de la capella per un toro del mas

Roure, i per això s'edificà allí el santuari. El cert és que l'any 1275 la capella ja estava acabada, hi fou instituït un capellà i, més tard, un ermità.

Els dos aplecs de les Salines. Avui s'hi fan dos aplecs: el de Sant Isidre (15 de maig), però avui se celebra el diumenge més proper, i el de la Mare de Déu d'Agost, que antigament era en la festa de la Nativitat, el 8 de setembre, dia de les marededeus trobades, i al segle passat es desplaçà al mes d'agost: primer a la tercera setmana, després al 15 i avui al primer diumenge.

L'aplec d'agost es fa des del segle XIII, en canvi, el de Sant Isidre —canonitzat el 1622—, des del segle XVII. Abans l'aplec d'estiu era el més concorregut, però ara tot al contrari. Antigament, a ambdós aplecs els maçanetencs hi pujaven en processó encapçalada pel rector i autoritats municipals, i els anava a rebre l'ermità prop del mas Roger, al Roc de l'Ermità. Tanmateix no només hi acudia gent del poble, sinó també de Ceret, Reiners, les Illes, Montalbà, la Vajol, Darnius i Agullana.

L'aplec més típic avui és el de Sant Isidre —patró dels pagesos—, en què es reparteix l'arròs i una berena —un panet rodó—, a tots els assistents. En el seu origen, aquest repartiment tenia com a finalitat compartir els productes de la terra amb

els pobres. Antigament era l'ermità qui tenia el càrrec de captar el necessari per poder coure l'arròs amb mongetes i llogar els músics. D'altra banda, els pabordes, que eren dos pagesos del terme, tenien l'obligació de fer una capta de gra per tots els masos i elaborar ells mateixos, a mitges, les berenes a casa seva, ja que en aquell temps a pagès tothom es feia el pa.

Per la diada de Sant Isidre, els pabordes pujaven les saques de pa amb matxos. Una vegada al santuari, posaven les saques al peu de l'altar, mentre l'ermità i la seva família condimentaven l'arròs. A les deu, començava la missa on es cantaven els goigs i, a la fi d'aquesta, es feia la benedicció de les berenes i del terme, i es presentaven els pabordes que entrarien l'any següent. Llavors els pabordes es posaven a la porta de la capella amb les saques de pa. Repartien les berenes als assistents i se'n guardaven per als malalts.

Després de l'ofici, començaven els balls del contrapàs, ball rodó o sardanes, amenitzats per músics de les contrades veïnes. Acabat el ball, es repartia l'arròs i tothom s'esbargia cap a l'era, la font i pels voltants en grups familiars i d'amics, i vinga queixalades, cantarelles i, a la tarda, la música i els balls continuaven.

Avui, l'aplec de Sant Isidre transcorre de manera molt semblant, si bé en termes més moderns. Des de l'any

El santuari de la Mare de Déu de les Salines, l'any 2017 // FOTO: Pere Roura.

2000 s'encarrega de la cocció de l'arròs una empresa especialitzada. Fa cinquanta anys, a causa de l'abandó de les feines del camp i el tancament dels masos, un grup de gent de bona voluntat, més o menys lligada a aquest ram, fundà el Patronat de Sant Isidre, amb la finalitat de perpetuar l'aplec i conservar el santuari. Les despeses de la festa es cobreixen amb la venda de tiquets i el que es recull d'una rifa que es fa el mateix dia a la tarda, i que, en fer-se en diumenge, l'assistència d'empordanesos i vallespirencs és nombrosa, d'entre 200 i 300.

D'altra banda, l'aplec de la Mare de Déu d'Agost temps enrere era el més lluit, amb molta presència d'estiuejants

i amb música de cobla. S'hi havia ballat el ball dels confits, ball de ram, ball de la morratxa, el ballet del Rosselló i la bolangera. Hi havien actuat els Grands de Maçanet, la cobla de Ceret, la cobla de Figueres, els Músics d'Albera, la Principal d'Olot i la cobla Catalunya de Bordils. La carretera, que hi va arri-

bar el 1923, va ser una millora molt important perquè els vehicles hi accedissin. En els darrers anys l'assistència a l'aplec d'estiu havia minvat molt, només hi acudien una colla d'incondicionals. Per això, des de 2016, s'ha impulsat la trobada amb ofici, un dinar popular i música.

Pel que fa al Fau, aquesta capella s'alça damunt d'un turó a 956 metres d'altitud, just en la partió de la carena que separa els termes d'Albanyà i Maçanet; però administrativament depèn del primer municipi. Al costat sud, hi ha l'hostatgeria i la casa de l'ermità. Tot plegat es trobava en un estat crític d'abandó, però des de 2012 el Club Els Senglanassos Esports de Muntanya i el Club Excursionista Maçanetenc (CEM), ajudats per una colla de voluntaris i voluntàries, hi estan treballant per habilitar l'hostatgeria com a refugi de muntanya, i amb molt de mèrit perquè no hi arriba la carretera i tot s'ha pujat a pes de braços.

Els orígens de la capella es remunten a l'any 1315, quan el bisbe Pere de Rocabertí donà llicència a Guillem Blanc i Maria Roquer, esposos, per edificar una capella dedicada a la Mare de Déu en el lloc anomenat Fau —«Fauo»—, en la qual viuria un ermità.

Les formigues el dia de l'aplec.

Al Fau, s'hi feien dos aplecs: el de Sant Isidre o dels pagesos (15 de maig) i el de la Mare de Déu (8 de setembre), així ho canten els goigs: «En est poble de Carbonills, Fontfreda, Horts i Vilars, tots los anys vos venerem en vostra Nativitat». L'aplec de Sant Isidre es feia des del segle XVII, però el de setembre es feia des de molt antic i era el més concorregut i festiu. Hi acudia, a més dels habitants dels veïnats de l'en-

Tres imatges del ball a l'aplec d'estiu de les Salines de 1904 // PROCEDÈNCIA:
Arxiu Pere Roura.

La Flama de Canigó

EL FOC DE SANT JOAN QUE S'ENCÉN AL CANIGÓ NO NEIX DEL BUIT, SINÓ D'UNA TRADICIÓ ANCESTRAL; AVUI, LES FLAMES QUE SE'N DESPRENEN AGERMANEN LES TERRES CATALANES

Ernest Costa i Savoia > TEXT

Amb data del 28 de juny de 1967 adreçava una carta a David Eloy, un dels responsables de la publicació excursionista *Cordada*. Li deia que a causa de «les moltes dificultats que han anat sortint amb motiu de voler fer arribar la Flama del Canigó fins a Barcelona, dificultats que han fet que fins el dimecres a la nit no s'autoritza l'arribada de la Flama, no m'han permès d'enviar-li el programa que vostè em demanava». Més avall li deia que la Flama havia vingut via coll d'Ares i plaça Major de Vic, però que les enceses d'un foc a dalt de Matagalls i d'un altre al Tibidabo foren denegades. En canvi, «un cop a la Via Laietana —de Barcelona—, una eixerida noia rossellonesa va prendre la Flama i, escortada per dos joves, els tres vestits de blanc i amb una torxa encesa cada un, varen anar a peu fins a l'entrada de l'Ajuntament [...], enmig de la sorpresa de la gent que passava, doncs no hi havia hagut temps de divulgar l'acte més enllà dels nostres cercles.»

Més sorpresos haurien quedat els vianants que veien passar la Flama i les torxes si haguessin sabut de quina manera més rocambolesca va obtenir-se l'autorització. Com que aquesta no arribava i ja faltava un no res per Sant Joan, l'Esteve Albert i jo vam decidir no perdre més temps fent gestions a l'Ajunta-

ment i, canviant d'estratègia, vam anar-nos-en a casa de l'alcalde Porcioles. Val a dir que l'escriptor, activista i promotor Albert era qui portava la batuta a Barcelona, de la mateixa manera que l'arqueòleg Martí Cassany marcava el compàs a Vic. Abans de ser al domicili de l'alcalde, un gat vell i murri com l'Albert va alligonar-me dient-me què havíem de fer per superar els policies municipals que trobaríem: procedir com si no els veiéssim, ràpid i de dret a la porta, talment en fóssim els propietaris, vet-ho aquí. De policies, oh sorpresa!, n'hi havia més dels previstos. Fins i tot alguns a cavall i amb casc emplomallat. L'estratègia establerta, però, funcionà a la perfecció. Ja a la casa, una altra dificultat. No podíem accedir a l'alcalde perquè l'ajudaven a vestir-se per un acte de gala al Liceu. D'aquí, és clar, els emplomallats que hi havia al carrer. L'Albert, que devia conèixer la casa prou bé, es plantà davant l'alcalde i fou contundent: o hi havia autorització o aquells avets alts i grossos que li proporcionava quan venia Nadal a fi de posar-los a la plaça de Sant Jaume, se'ls hauria de pintar a l'oli; que res de res si tornava a necessitar les

màquines llevaneus que va fer-li arribar des d'Andorra quan hi va haver la nevadassa de 1962.

El desenllaç ja el sabeu: la Flama de Canigó desembarcà a Barcelona,

malgrat que fou gairebé d'incògnit. El que no he dit és que el mateix Josep Maria de Porcioles rebé amb calidesa la Flama i als rossellonesos a la plaça de Sant Jaume. Els dolços no van faltar-hi. L'any següent, el 1968, rebíem un escrit del Governador Civil «*autorizando traslado de una llama simbólica*». Anava adreçat a «*José Véntosa Palanca, Presidente del Centro Excursionista de Cataluña*», qui s'havia avingut a fer la petició.

La meua relació amb les muntanyes canigonenques venien de l'estiu de 1963, quan vaig anar-hi per primera vegada. Una tempesta homèrica va fer-nos fora de les altures, però mentre el temps s'esbargia i baixàvem cap a la vall de la Tet, vaig adonar-me que Catalunya tenia molts més registres dels que creia. 2.500 metres sobtats de desnivell, el més gran del Pirineu, donen per molts estadis diferents de vegetació i d'implantacions humanes! Era una descoberta de pes, com ho era saber que unes setmanes abans, a dalt de la pica de Canigó i a iniciativa del perpinyanès Jean Iglésis s'hi havia fet un foc de Sant Joan amb el qual s'allumaren flames per encendre altres focs del pla. Les flames eren una novetat però no ho era el Foc, una manifestació impulsada per François Pujade, d'Arles, vuit anys abans. Mentre m'ho explicaven la boca ja se'm feia aigua. De totes totes calia participar-hi, cosa que va fer-se realitat el 1965. Vaig pujar-hi amb tres altres excursionistes

Cartell anunciador de l'arribada de la Flama a Ripoll // PROCEDÈNCIA: Arxiu Ernest Costa i Savoia.

barcelonins i vam aportar-hi un feixet de llenya. Quan a tocar nostre el caliu anava perdent vigor i a una llunyania sideral el pampallugueig dels llums dels pobles ens feia adonar des de quina alterosa talaia els vèiem, vam desplegar els sacs de dormir. El bivac fou plàcid. L'any següent no bivaquejaríem pas. Després de fer-nos l'honor d'encendre el Foc, celebraríem a cobert del refugi de Cortalets el venturós retrobament entre catalans del nord i del sud. Amb aquesta i altres bases, el camí de la Flama cap a Barcelona era incontestable.

Als lectors joves podria semblar-los banal la incursió al domicili de Porcioletes, com podria semblar-los desmesurada l'emoció d'apamar el país o la d'estrènyer llaços amb els nord-catalans i els seus territoris. No crec sobrer, doncs,

recordar que a la Catalunya del sud els anys seixanta es vivien en una dictadura despòtica que si bé tenia algunes aparences d'òpera bufa, actuava amb mà de ferro. Pel que fa a l'emoció de recórrer el país, em permeto un *flashback* que ens porti a les darreries de la dècada dels quaranta i a començaments de la dels cinquanta, quan la dictadura encara era més salvatge. Aquella fou l'època en què a l'escola em parlaven del Nil, però no em deien ni un mot del Ter, un riu que el tenia a un pas; em feien aprendre el nom del volcà Popocatepetl, quan no hauria estat tan costerut començar per saber els dels volcans olotins o el de la crosa de Sant Dalmai, un cràter com una casa de pagès enfondit dins el meu propi terme, el de Bescanó. Però aquests volcans no existien, de la ma-

teixa manera que no existia el país sencer, particularment el País Rossellonès.

Atesa la situació, imagineu-vos amb quina alegria anava, anàvem, posant rostre i noms a una terra esborrada. Cada estada a un lloc nou o la participació en manifestacions com les dels focs canigonencs eren una descoberta, una conquesta i una victòria impagables.

La Flama arreu. Han passat sis dècades de la primera Flama, de recorregut modest, i avui arriba a un sens fi de punts de casa nostra. Val a dir que una flama es custodia permanentment a Perpinyà com a símbol de catalanitat i que amb aquesta s'encén el Foc de Sant Joan de la pica de Canigó i totes les altres flames que s'escamparan arreu. A l'Alt Empordà mateix arriba a moltíssimes localitats. Pel que fa a Figueres i a partir d'una iniciativa d'Òmnium Cultural i el Patronat de la Catequesi eren els joves escoltes els que l'anaven a buscar al cim canigonenc. Actualment la Flama es recull de mans dels rossellonesos que la baixen per la marina del sud pirinenc i entitats com el Centre Excursionista Empordanès o el Foment de la Sardana Pep Ventura també participen en l'organització. Però el recorregut no acaba a la capital de comarca ni allumant flames que van a altres pobles, sinó que prossegueix fins el santuari de la Mare de Déu del Mont per encendre un foc posat al peu de l'escultura que recorda Jacinto Verdaguer. Tanmateix, un final emotiu que agermana les terres catalanes: l'any 1884 Verdaguer pujà al santuari per arrodonir el poema *Canigó*, l'obra que porta el nom de la muntanya que des d'allà dalt es desplega magníficent. «Veig el Canigó cara a cara i faig amb ell algunes enraonades», va escriure el poeta 🇪🇸.

A dalt, excursionistes banyolins a dalt la pica de Canigó disposats a recollir la Flama // PROCEDÈNCIA: Arxiu Secció Flama del C.E. de Banyoles. **A baix a l'esquerra, en Gerard Jiménez Pujolàs i la Meri Sitjà, ambdós de Banyoles, amb la Flama canigonenca. Any 2022. A la dreta, en Jesús Marcé Genís, d'Esponellà, n'encén d'altres. Any 2023 // FOTOS:** Ernest Costa i Savoia.

Periodisme a foc lent

PATRIMONI I HISTÒRIA A LA MINA CANTA

El periodista i escriptor Xavier Febrés ens relata com van ser els convulsos dies de la retirada dels principals responsables polítics de la República, de la Generalitat i de la resta de soldats i població civil; també, posa llum sobre on es va amagar el patrimoni i les obres d'art abans de fer camí cap a França. Un rigorós treball periodístic per entendre millor la Guerra Civil, un dels episodis més foscos de la nostra història recent.

LES VOLUNTATS DEL DALÍ MÉS HUMÀ I CONFIDENT

A partir d'unes converses amb Marià Lorca, exalcalde de Figueres, el periodista Josep Playà Maset evoca els últims anys de la vida del pintor Salvador Dalí. Trenta-cinc anys després de la mort de l'artista català més universal es revelen dades inèdites que expliquen decisions tan polèmiques com la seva voluntat de ser enterrat sota la cúpula del Teatre-Museu de Figueres o el testament a favor de l'Estat espanyol.

PATRIMONI

ROSER BECH PADROSA > COORDINACIÓ

ARQUITECTURA

El mas de les Torres de Vilanova 102 **ANTONI EGEA** [Girona, 1957. Historiador]

GEOLOGIA

Les passanelles de Cadaqués 104 **PONÇ FELIU** [Girona, 1975. Biòleg]
MARTA PUIGURIGUER [Girona, 1970. Tècnica geòloga]

GEOGRAFIA

L'Albera Marítima 106 **JORDI RODÓ RODÀ** [Manresa, 1964. Consultor]

ETNOLOGIA

L'aigua, un patrimoni a Sant Climent 108 **CARLES MESTRE ORS** [Sabadell, 1961. Jardiner]

LLENGUA

Qui no té memòria, ha de tenir llibres 110 **ANNA PI VILÀ** [Vilopriu, 1985. Llicenciada en Història]

Un teixó.
FOTO: Toni Batet.

FAUNA

El teixó 112 **IGNASI BATET** [Barcelona, 1965. Mestre i naturalista]

FLORA

El teix 114 **ANNA M. OLIVA** [Torroella de Montgrí, 1966. Biòloga]

Les passanelles de Cadaqués

ELS CÒDOLS PLANS I ARRODONITS QUE TROBEM A LES PLATGES DEL MUNICIPI SÓN UN PATRIMONI GEOLÒGIC QUE FORMA PART DE L'IDEARI COL·LECTIU DEL POBLE

Ponç Feliu i Marta Puiguriquer > TEXT I FOTOGRAFIA

Si les platges de Cadaqués són un signe d'identitat d'aquesta singular població del litoral empordanès, les pedres i els còdols que les conformen en són la seva particular cirereta del pastís. Sofertes, arrodonides, antigues, grises, erosionades, esculpides... aquestes pedres fins i tot tenen un nom propi i ben genuí, les passanelles.

Qui d'infant —o també de gran!— no s'ha dedicat a llençar pedres al mar a veure quants salts sobre l'aigua és capaç de fer? Justament, per fer-ho, cal aprofitar còdols plans i llisos, com més plans millor, per aconseguir un mínim fregament amb les ones i així, fent ús de la tensió superficial de l'aigua, aconseguir que la pedra es resisteixi una i altra vegada a submergir-se sota el mar. Les passanelles en són l'eina perfecta; l'erosió de les ones del mar a còpia de lustres, dècades, segles i mil·lennis n'ha configurat, tot fent orfebreria, una morfologia suau i arrodonida, agradable al tacte de la mà i també al de les ones.

D'on provenen? L'origen de les passanelles no l'hem d'anar a buscar gaire lluny, ja que la seva àrea font és el mateix massís de Cap de Creus. El rocam de la muntanya proporciona el material petri. Les pluges curtes i escasses, però intenses, pròpies del clima mediterrani de la zona, donen lloc a la reactivació dels torrents, que si bé durant bona part de l'any estan secs, de manera sobtada adquireixen prou cabal d'aigua per erosionar i arrossegar, irremissiblement, fragments de roca fins a la

platja. Els clastos rocosos, una vegada ja han arribat a la zona litoral, es dipositen i s'acumulen de forma desordenada fins a crear una platja de còdols. A partir d'aquest moment, es combinen dos tipus de processos: un de sedimentació torrencial i l'altre d'erosió litoral per part de l'onatge.

Un cop a la riba litoral, les onades, amb el pas del temps, retreballen incansablement aquests fragments de roca a través d'un moviment d'anar i venir que les va polint i arrodonint fins a adquirir una morfologia plana, algunes amb vores més arrodonides i altres més angulars, fet que les fa candidates ideals per esdevenir una bona passanella.

L'erosió dels clastos es produeix tant per l'impacte entre ells com pel fregament de l'aigua. D'aquesta manera es van modelant en una forma arrodonida, plana i allargada. Al mateix temps els còdols es van reordenant per densitat i acaba definint la platja de còdols tal com la podem trobar avui dia.

El canal de transport que configura la platja Gran de Cadaqués és la riera de Sant Vicenç, la qual, amb cada avinguda fluvial, ha anat aportant una glopada de fragments de roca fins a la riba. Els episodis de crescuda i d'inundació d'aquesta riera són prou coneguts pels cadaquesencs, ja que aquestes rieres i torrents són cursos amb una forta variabilitat en el seu règim que només s'omplen de forma intermitent durant les èpoques de pluges torrencials, i poden ocasionar episodis de desbordament.

La urbanització de la zona i la canalització de la riera minven la capacitat de transport de sediments fins a la platja, de manera que actualment dominen els processos erosius litorals enfront dels sedimentaris.

Cadascun d'aquests fragments de roca representa un petit bocí de la història geològica de Cap de Creus. Les passanelles, en realitat, són trossets de pissarra, d'esquist i de gneis, tot i que a la platja també podem trobar-hi fragments de quars o d'altres materials com rajoles o vidre.

Les pissarres, els esquistos i els gneis són tipus de roques metamòrfiques, és a dir, roques que han estat formades mitjançant un procés de metamorfisme, on una roca o un sediment original ha estat sotmès a pressió, temperatura o ambdós, fins a experimentar canvis en les seves propietats físiques i químiques i transformar-se en una nova roca. Aquests materials primaris o roques originals tenen una edat antiga, ja que es van formar en els inicis de l'era Paleozoica, entre els períodes Cambrià i Ordovicià, fa aproximadament 550 milions d'anys, o fins i tot abans. Aquestes roques antigues van ser sotmeses a processos de metamorfisme durant l'orogènesi herciniana, fa uns 300 milions d'anys, entre els períodes Permian i Carbonífer, a finals de l'era Paleozoica. Aquest substrat rocós posteriorment va estar involucrat en una segona fase orogènica, en aquest cas l'Alpina, la qual va acabar de configurar la península de Cap de Creus. La

Còdols de la platja Gran de Cadaqués.

força erosiva dels rius, el mar i el vent han acabat de modelar aquest paisatge extraordinari.

Així doncs, els còdols de la platja de Cadaqués, amb les seves formes arrodonides i textures suaus, ofereixen un testimoni visual fascinant de la geologia local. El procés de formació de les passanelles és un testimoni de la dinàmica geològica que ha esculpit aquesta costa al llarg dels mil·lennis.

Cada vegada més escasses. Malauradament, d'una població tan atractiva com Cadaqués, tothom es vol endur un record cap a casa. Malgrat la facilitat d'avui dia per captar en imatges i vídeos o, simplement, emportar-se el millor dels records que és la memòria, molta gent vol endur-se un tros de cor de Cadaqués, d'aquest racó de món. I què més senzill que agafar una d'aquestes joies, les passanelles? A còpia d'anys d'espoli, de turisme insensible i d'actes irresponsables, a les platges més urbanes del municipi comencen a aflorar-hi grans calbes sorrenques, sense el tapís de passanelles que les configurava. Entitats locals com Amics de la Natura de Cadaqués han reivindicat aquest problema amb una campanya local als mitjans i a les xarxes socials. Fins i tot han organitzat jornades per retornar passanelles que estaven segrestades en jardins particulars, en parterres d'arbrat i flors o en lleixes polsegoses de segones residències.

Siguem conscients que tota pedra és patrimoni. I les passanelles no en són cap excepció. Formen part de la natura, de la història, de la identitat d'un poble que vol seguir gaudint d'aquestes joies que, a còpia dels anys i la fermesa persistent dels processos geològics, acaben 'naixent' a trenc d'aigua de la nostra estimada Mediterrània 🇪🇸

Passanelles a la llargada de la platja Gran de Cadaqués.

L'Albera Marítima

UN NOM PROPI PER A UN PAISATGE BEN PARTICULAR: ON EL PIRINEU S'ENFONSA A LA MEDITERRÀNIA I LA TRAMUNTANA BUFA MÉS FORT

Jordi Rodó Rodà > TEXT I FOTOGRAFIA

L'any 2020, el Departament de Territori i Sostenibilitat, d'acord amb els ajuntaments de Colera i Portbou, i sota la supervisió de l'Observatori del Paisatge, va realitzar l'estudi «Orientacions estratègiques per a la posada en valor de l'Espai d'Interès Natural de Colera i Portbou». Aquest document va permetre identificar els valors singulars d'aquest paisatge i els condicionants i els reptes per a la preservació del seu patrimoni natural i cultural; i, també, per entendre'l com un actiu d'identitat i com un recurs per al seu desenvolupament turístic responsable. L'estudi constata que es tracta d'un paisatge amb prou personalitat diferenciada com per disposar d'un nom propi: l'Albera Marítima.

Les principals conclusions es resumeixen en aquestes premisses: 1. Es reconeix que l'Albera Marítima té un paisatge d'una singularitat i una rellevància molt notables que mereix l'atenció de tots els agents que hi tenen responsabilitat; 2. Aquest paisatge abraça un territori que va més enllà dels municipis de Colera i Portbou, ja que hi inclou part del terme de Llançà i tot el de Cervera. A més, la seva governança supera

la capacitat de decisió i de gestió dels ajuntaments, amb un entramat complex de competències administratives; 3. Es tracta d'un espai estratègic pel que fa a confluències i connectivitats, tant terrestres –amb una vinculació directa amb els espais naturals de les serres de l'Albera i de Rodes– com marítimes –de continuïtat entre les reserves marines de Cervera-Banyuls i el Cap de Creus–; 4. Finalment, l'interès creixent de la societat i les administracions pel valor, l'ordenació i la gestió del paisatge, demana que l'Albera Marítima disposi d'una estratègia marc que doni resposta a les amenaces i a les oportunitats que es presenten. Això és el que aporta el Pla del paisatge de l'Albera Marítima, que s'està desenvolupant des de les administracions responsables.

Un territori sense nom. La primera constatació que es tracta d'un paisatge singular és que justament els documents oficials on es descriu el paisatge de l'Alt Empordà –el Catàleg de Paisatge de les Comarques Gironines, el Pla Territorial de les Comarques Gironines i la Carta de Paisatge de l'Alt Empordà–

es contradiuen a l'hora de posar-li nom. Així, tant se l'associa a la unitat de paisatge 'Cap de Creus' com a la subunitat de 'Marenda' o de 'Mar d'Amunt'... Queda clar, doncs, que no hi ha unanimitat a definir aquesta zona entre Llançà i Cervera. El desenvolupament històric d'aquests pobles, sobretot Colera i Portbou, ha comportat que sigui un territori de transició, una «terra de ningú», que no ha disposat d'un topònim conegut i reconegut, històric o contemporani, més enllà d'identificar-se amb els dominis històrics del monestir de Sant Quirze de Colera. Quan es parla de l'Alt Empordà, l'imaginari no se situa a Portbou, sinó a Empúries o Figueres; el vessant sud de la serra de l'Albera l'associem a Sant Quirze, Requesens o Espolla, però no als espadats salabrosos del Claper; el Cap de Creus s'identifica amb Cadaqués i el Port de la Selva, però no amb Grifeu o Garbet –de fet, tampoc amb Vilajuïga–; la Marenda l'associem a Banyuls; i la Mar d'Amunt, pròpiament, només arriba fins a l'antic terme de la Selva de Mar. En definitiva, ens trobem davant d'un territori que té força elements en comú amb l'Albera, el Cap de Creus i la Marenda, però que no és exactament cap d'aquests i ens trobem enmig d'aquests topònims reconeguts. És la intersecció, la frontissa entre aquests tres paisatges, un paisatge entre paisatges, tant com a connector natural com per la confluència històrica i cultural.

Definitivament, no queda gens clar on posem aquest racó de món!

El poble i la vall de Colera amb el teló de fons de la serra de la Balmeta flanquejada a l'esquerra pel puig d'Esquers i, a la dreta, pel puig de les Barbes del Boc.

Per tant, podem saber que tenim una identitat diferent justament per allò que no som del tot i que compartim en part. Per això, si de la banda de soler de l'Albera en diuen 'Aspres', de la banda de llevant, en podem dir 'Marítima'. Així, d'aquest petit intercalat de terra i mar en direm l'Albera Marítima o Mar d'Albera. Un terme més formal i un altre més poètic i popular, si escau.

Una bellesa indòmita. Històricament, entre les viles de Llançà i Banyuls s'estenia un espai immens amb una baixa densitat de població. No va ser fins a la colonització moderna del poble de Sant Miquel de Colera i del nucli de Molinàs, al segle XVIII, i en el cas de Portbou fins al darrer terç del XIX amb l'arribada del tren, que apareixen les poblacions com les coneixem avui. De sempre, les valls de l'Albera Marítima han tingut uns límits permeables i indefinits, fins i tot amb la frontera forçada. Però es pot constatar que les fites d'aquest paisatge no es poden fixar només en els termes de Colera i Portbou, sinó també en part del de Llançà i tot el de Cervera. Aquests límits els trobem,

en terra, a la serra de la Balmeta, amb els puigs Tifell, del Llop i d'Esquers, que limiten al sud amb la Valleta i la vall del Boquer i Grifeu; al nord, les Barbes del Boc, Tarabaus i Querroig limiten amb Banyuls. En mar, entre el cap Ras i el de Cervera, les rieres d'aquestes valls paral·leles moren totes en platges de còdols.

Els quers i els caps ventats són els fars d'un paisatge esquerp, amb un litoral i unes muntanyes identificables: és allà on el Pirineu s'enfonsa al mar i on la tramuntana bufa més fort. També podem dir que l'Albera Marítima és contradictòria, que no té clar si és de color verd, blau o pissarra; que és alhora vinya i nansa, barraca i barca, pastor, pagès i pescador, sequera, foc i aigua; que s'enfonsa als abismes de la història com a lloc de pas i d'intercanvi, però també de frontera, de guerra i

exili; que ha tingut un poblament èpic i un despoblament dramàtic...

És un país de contrastos i també d'extrems. Justament en contrast amb la seva connectivitat, l'aïllament secular d'aquest territori ha tingut a favor la seva riquesa natural i cultural i el seu caràcter. De fet, si podem descriure aquests valors és gràcies a què ha estat poc freqüentat —i sovint oblidat— i ha esquivat, com ha pogut i no sempre, els embats del desenvolupament turístic i urbanístic. Per aquest motiu, encara tenim l'oportunitat de fer les coses ben fetes quan en altres llocs el mal ja és irreversible. Des de l'assolament de la fil·loxera, primer, i del tancament de la duana, després, l'Albera Marítima només ha fet que perdre gent, forces i oportunitats.

Ara, però, el relleu i la qualitat del seu paisatge li poden aportar un valor afegit per posicionar-se com un lloc particular i preuat, tant per ser visitat com per ser viscut —i per tornar-lo a repoblar— de forma responsable, vetllant per la fragilitat del paisatge amb tota la condició exigible. Encara som a temps de preservar i promoure la bellesa indòmita dels contraforts salabrosos de l'Albera 🇪🇺.

A dalt, l'ampla badia de Garbet, paisatge icònic del Mar d'Albera, amb la serra de la Balmeta presidint-la. A baix, les valls de Colera, Molinàs i Garbet des del puig de Tarabaus, el cim de l'Albera Marítima. Al fons, la península del Cap de Creus i la serra de Rodes.

El teixó

EL MOT 'TEIXÓ' DERIVA DEL LLATÍ TARDÀ 'TAXO', I AQUEST AL SEU TORN, DE LA PARAULA GERMÀNICA 'THAHS', QUE SIGNIFICA 'L'ANIMAL QUE CONSTRUEIX EL SEU PROPI AMAGATALL'

Ignasi Batet > TEXT

Les restes fòssils més antigues del teixó (*Meles meles*) són de fa uns 4 milions d'anys i la dentadura ens diu que es tractava d'un animal carnívor. Si bé, aquesta dentadura, en tot aquest temps, ha anat evolucionant vers una dentadura capaç de consumir carn de vertebrats, però també d'invertebrats i vegetals, i és així que podem dir que el teixó és un animal omnívor: té especial preferència pels cucs de terra, tot i que també s'alimenta d'insectes i altres invertebrats, fruits cultivats i silvestres, petits mamífers, aus, conills, fongs, cereals, olives i, fins i tot, i en rares ocasions, algun peix. És un bon consumidor tant de vespes comunes i de les seves larves, que localitza als seus grans vespers enterrats sota terra, com de vespes asiàtiques, els vespers primaris de les quals troba també enterrats.

Un mustèlid diferent. Pertany a la família dels mustèlids, els quals solen tenir el cos allargat i no massa gran, amb unes extremitats curtes, una cua llarga i unes orelles petites i arrodonides. De tots els mustèlids que tenim a la península Ibèrica, el teixó és el més gran i té algunes característiques que surten del normal en el grup. Té un aspecte més robust, ja que arriba a pesar entre 10 i 15 kg –alguns a principis d'hivern poden fer 25 kg–, i mesura entre 63 i 80 cm sense comptar la cua que fa en-

tre 13 i 18 cm. La coloració del cos és grisosa, però a la gorja, el pit, el ventre i les potes, el negre és el color dominant. Sense dubte, però, el que crida més l'atenció és el cap blanquinós amb dues bandes negres que neixen prop del musell i acaben al clatell, tot voltant els ulls i les orelles. El fet que alguns teixons tinguin part del pelatge més blanc i d'altres més cremosos ha fet que hom hagi cregut que es tracten de dues subespècies diferents, però analitzant el seu ADN s'ha comprovat que no és així. Aquest pèl té unes característiques especials, no és gaire rígid ni gaire fràgil. Per aquest motiu, tradicionalment s'ha usat per a fer pinzells artístics, raspalls i brotxes d'afaitar.

Té les potes davanteres o mans proveïdes d'unes urpes molt desenvolupades i fortes que els capacita per excavar les teixoneres i les latrines, així com altres forats per la recerca del menjar. Les potes del darrere tenen ungles molt menys desenvolupades. Quant a les seves petjades, recorden les d'os petit. Igual que aquest, és un animal plantígrad, és a dir, que quan camina recolza tota la planta de l'extremitat, sigui mà o peu.

Mitja vida sota terra.

Els teixons prefereixen els llocs on s'alternen boscos i prats moderadament frescos –no més amunt dels 2.200 metres d'altitud–

i amb abundants precipitacions. Li agrada que els sòls siguin excavables i instal·lar les seves teixoneres sota blocs de pedra o grans arrels, si bé no és indispensable. Evidentment, aquest seria l'ambient ideal, però la realitat és que ocupa espais de tota mena: llocs amb prats de pastura, boscos, garrigues, zones més àrides sense massa protecció arbòria. Hom ha vist latrines dins de barraques de pedra seca a la Garriga d'Empordà i altres llocs encara més secs. El que importa és que sigui un lloc on pugui trobar aliment i on pugui excavar les teixoneres. El que està clar, però, és que la diversitat d'ambients que pugui trobar en el seu territori és molt important, ja que li ofereix més possibilitats de trobar menjar. Els seus territoris poden tenir una extensió entre 50 i 350 hectàrees. Com menys disponibilitat de menjar, els dominis vitals han de ser més grans.

El teixó té el cos adaptat a la vida subterrània i és que es passa bona part del dia amagat al cau, anomenat teixonera, el qual pot tenir per norma general, de dos a quatre entrades de 40 cm d'amplada i 30 cm d'alçada, amb una rasa a l'accés, a causa del pes de l'animal i al pas continu d'aquest. No és gens estrany, però, que en tinguin moltes més. A Anglaterra se n'han trobat algunes amb 150 entrades i uns 50 compartiments on vivien entre quinze i vint teixons. Algunes entrades serveixen per airejar la teixonera i d'altres per la fugida en cas de necessitat. Les teixoneres solen tenir una 'habitació'

El cap del teixó és blanquinós amb dues bandes negres que neixen prop del musell i acaben al clatell, tot voltant els ulls i les orelles // FOTO: Toni Batet.

principal per a la parella principal, i altres de secundàries per a les cries quan han deixat de mamar o altres individus. A més, tenen una 'cambra de bany', on tenen latrines, per si algun dia de mal temps no poguessin sortir. Les cambres solen ser entapissades de molsa, fulles o herba que canvien un parell de cops a l'any.

Sociable i recelós alhora. A les teixoneres, hi viuen clans familiars, així doncs, es tracta d'animals molt soci-

ables. Normalment aquests clans familiars estan compostos d'una parella reproductora dominant i les cries de l'any i potser d'anys anteriors, ja que en llocs on el menjar és abundant, la dispersió de les cries es pot endarrerir. En algunes ocasions i en teixoneres grans, algunes de les entrades poden estar ocupades per guilles o altres animals.

No massa lluny del cau o bé marcant el seu territori, hi podem trobar algunes latrines. Aquestes són uns forats d'uns 10-15 cm de diàmetre per

uns 10 cm de profunditat dins del qual van dipositant els excrements, sense enterrar, tots els individus del clan. Quan el forat està ple, en fan d'altres al voltant. Algunes vegades, sobretot en els límits del seu territori, es poden trobar excrements sols, sense la latrina.

El teixó és un animal nocturn i poquíssimes vegades es deixa veure de dia. Sembla comprovat que les femelles es queden amb més freqüència que els mascles a la teixonera on han nascut. El zel i la còpula s'esdevé entre principis de primavera i finals d'estiu. Aleshores el zigot queda en estat latent sense adherir-se a la paret de l'úter. Pot romandre així cert temps fins que es donin les condicions ambientals idònies per la implantació definitiva a l'úter i, conseqüentment, començar la gestació que durarà 65 dies, moment en què parirà entre dues i sis cries, normalment entre febrer i març.

Els clans dels teixons són força territorials, sobretot els mascles, els quals defensen el seu territori amb agressivitat davant altres teixons forans. Els sentits que té més desenvolupats són l'oïda i l'olfacte, en canvi, la vista és més limitada.

Tot i així estan adaptats perfectament a la vida nocturna i la foscor.

A l'Empordà ocupa tot l'espai disponible: des de vora mar i la plana fins a l'Albera, les Salines i l'Alta Garrotxa, exceptuant, potser, la punta del Cap de Creus. A Catalunya ocupa gairebé tot el territori, tret de les àrees més densament poblades i els arrossars. La tendència sembla la d'una davallada de les seves poblacions de fins un 30 %, tot i que, curiosament, ha estat localitzat en més espais dins el nostre territori 📍

A dalt, un teixó flairant l'ambient // FOTO: Toni Batet. A l'esquerra, petjades de teixó; la punta de l'urpa de la mà està més separada dels dits, mentre que la del peu resta més a prop d'aquests. Les fortes urpes de les mans el capaciten per l'excavació. A la dreta, cau de teixó amb la seva rasa característica d'accés // FOTOS: Ignasi Batet.

Un parell de carboners enfilats a la pila, a Lliurona. Any 1915 // PROCEDÈNCIA: Arxiu Margarita Renart.

PROPER DOSSIER FEINES DE BOSC

ELS EXTENSOS CAMPS DE CONREU DE LES PLANES DE L'ALT EMPORDÀ I EL ROSSELLÓ CONVIUEN AMB ELS BOSCOS ESPESSOS DE L'ALBERA I LES SALINES. UNS BOSCOS QUE AMB ELS ANYS HAN CANVIAT MOLT PERQUÈ HAN PASSAT DE SER FONT DE RIQUESA, PLENS DE VIDA ANIMAL I HUMANA, I OFERIR LLOCS DE TREBALL A SER ESPAIS ABANDONATS, LLUMÍ DE TEMUTS INCENDIS FORESTALS. RECORDAREM ALGUNS OFICIS PERDUTS RELACIONATS AMB LES TASQUES DE BOSC I D'ALTRES QUE S'HAN MODERNITZAT. ELS BOSQUEROLS O BOSQUETANS QUE FEIEN LLENYA, PELAVEN SURO, ARRENCIVEN RABASSES PER DESPRÉS FER-NE PIPES DE FUMAR, CARBONAVEN, TRAGINAVEN SARRIONS DE CARBÓ, FEIEN FEIXINES, CAÇAVEN CASTANYES O TÒFONES, RECOLLIEN HERBES REMEIERES...

**A PARTIR DEL 20 DE DESEMBRE DE 2024,
A LA VENDA EL NÚMERO 32**

NOTA: SI DISPOSEU D'IMATGES ANTIGUES RELACIONADES AMB AQUEST DOSSIER US AGRAIREM QUE CONTACTEU AMB L'EDITORIAL (972 46 29 29 / alberes@grupgavarres.cat)

a fruit de l'estudi, de les lectures, de viatges, d'experiència, etc.

iQUIOSC.cat

s.m [LC]

1 Una porta oberta a les idees. 2 Un espai on el cor batega, els llavis riuen i els ulls viatgen entre paraules. 3 Un indret on la lectura no té agenda.

Quocient

Les revistes, diaris i premsa en català i en format digital les trobaràs a iQUIOSC.cat

iQUIOSC.cat

Amb la tarifa plana de revistes, per només 9,99€ al mes, tindràs més de 80 capçaleres al teu abast.

Descarrega't l'app i llegeix quan vulguis i on vulguis.

► **Agenda Cultural** de l'Alt Empordà

CONSELL COMARCAL
DE L'ALT EMPORDÀ